

Improvisointi on alkuperäinen tapa soittaa

***Kizavirzi* avaa ikkunan vanha kanteleensoittotyylisiin**

Teksti Taina Saarinen

Kuvat Taina Saarinen ja Arja Kastisen arkisto

Tuleeko kanteleesta mieleen partasuinen ”Väinämöis-hahmo” hämärässä hirsituvassa, työtä tehneet kourat kanteleen kielillä?

Kun nuo vanhat koulukirjakuvat otettiin 1900-luvun alussa, ikaikaiseen runolaulukulttuuriin kuulunutta kanteleperinnettä osasi enää harva, pääasiassa partasuu soittaja. Nuoria kiinnostivat uudet pelit, viulu ja haitari. Jos kanteleita soitettiin, ne olivat uusia, suuria ns. laatikkokanteleita.

Alussa oli improvisaatio. Soittamisen idea ei alkujaan ollut kappaleen identtinen toisto. Jokainen muunteli kappaleita mielensä ja tunnelmansa mukaan.

Vanha kanteleensoittotyyli perustui perimätietoon. Kaikki tunsivat ja tunnistivat kappaleiden teemat, mutta musiikilla ei ollut ”yhtä ainoa oikeaa” muotoa – tai ylipäätään yhtä soittotapaa. Musiikintutkija **Arja Kastinen** kertoo, että musisointi oli luovaa improvisaatiota.

- Jokainen musisoiva ihminen toi yhteiseen musiikkiin oman äänensä ja se ääni oli aina oikea.

Musiikki oli miesten. Yhdestä puusta koverrettu kantele oli vanhassa runolaulukulttuurissa miesten soitin. Naispuolisista soittajista on tietoja vasta suuren laatikkokanteleen parista 1800-luvun lopulta. Naiset soittivat sarvella ja lauloivat.

Kirjamatka musiikkiin

Kizavirzi on kansanmusiikin ammattilaisten, kanteleensoittaja Arja Kastisen, soitinrakentaja **Rauno Niemisen** ja etnomusikologi **Anna-Liisa Tenhusen** suurtyö.

Teos esittelee kiehtovasti ja tarinoivalla otteella karjalaisen kanteleensoittoperinteen sellaisena kuin sitä ehdittiin tallentaa 1900-luvun alussa Tuupovaaralta Korpiselälle ja Suojärvelle, Suistamolta Impilahdelle ja Viteleen. Musiikkikulttuuri oli 1800-luvulla jo kokenut suuren muutoksen Suomessa.

Selkeälukuisessa tietopakettissa kerrotaan oman arvonsa tuntevista soittajista ja kuvataan eloisesti soittimien yksilöllisiä piirteitä: kahta samoin soivaa kanteletta ei ollut.

Musiikin jäljittäminen on kiehtova seikkailutarina, löytöretket äänitearkistojen huonokuntoisten fonografitalenteiden parissa ja melodioiden soittaminen esiin epätarkoista nuotinnoksista.

Tutkijat ovat istuneet satoja tunteja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunous- ja äänitearkistossa ja museoiden soitinvarastoissa ympäri Suomen. He ovat tutkineet erilaisia arkistoja, lehtiartikkeleita ja kirjallisuutta, haastatelleet soittajien sukulaisia ja etsineet tietoja pitäjäseuroista.

Mutta arkistoaineisto kertoo vain murto-osan siitä miltä musiikki kuulosti. Nuotit eivät riittäneet.

Elävä musiikki muuntuu

Uudessa kantelemusiikissa käytetään erilaista soittotekniikkaa. Vanhaan verrattuna suurin ero on sammutusten käyttäminen. Vanhassa, yhdysasentoisessa (sormet vastakkain) soittotekniikassa pyritään voimakkaaseen resonanssiin, eikä kieliä sammuteta kuin harvoin.

Musiikista tulee moniäänistä, elävää kudosta. Jatkuvasti muuntuvaa ja muuntelevaa sointikuvaa on mahdotonta autenttisesti kuvata nuottikirjoituksella, mistä seuraa ongelma. Elävää kuulokuvaa, vanhoja perinteentaitajia kun ei ole.

Taitava kenttäkerääjä **Armas Otto Väisänen** kuvasi soimaan jääviä ääniä tekemällä mustien nuottien lomaan lisämerkintöjä punaisella musteella. Arja Kastinen on kehittänyt Väisäsen ideaa ja halunnut tämän musiikin helpommin lähestyttäväksi.

- Olen nuotintanut osan sävelmistä paradigmaattisesti, jolloin se toimii samalla sävelmän analyysinä. Voimakkaasti soimaan jäävät sävelet on merkitty ylöspäin nousevilla kaarilla tai erillisillä nuottivarsilla.

Kirkko ahdisti ahtaalle

Perinteenkerääjät hoksasivat lähteä kiertämään Itä-Suomen kyliä, kun vanhakantainen kanteleensoittotyylillä oli katoamisen kierteessä.

Musiikintutkijat, Armas Otto Väisänen etunenässä, kuvasivat, äänittivät fonografilla, haastattelivat ja nuotinsivat. He tajusivat tallentavansa katoavaa.

Vanha soittotapa säilyi Itä-Suomessa 1900-luvun alkuun saakka. Viulu syrjäytti kanteleen ensin Pohjanmaalla, sitten Savossa ja Pohjois-Karjalassa, harmonikka Raja-Karjalassa.

Musiikin muutos sopi luterilaiselle kirkolle, joka oli juurunut pois lähes kaiken mikä oli vanhaa ja esikristillistä perua. Itkuvirsistä ja loitsuista ei enää puhuttakaan, niiden myötä vanha kantele häipyi historian hämärään.

Ortodoksinen uskonto toimi pitkään kuin suojaavana eristeenä, ja kirjasisivistyskin tuli syrjäkylille viimeisenä. Kun uutta tulee, jokin vanha väistyy. Kun lukutaito levisi, vanha soittotapa hävisi.

Vanha tekniikka opetuksessa

Viimeiset vanhan tyylin soittajat tiesivät arvonsa. Monet lähtivät mielellään esiintymismatkoille ja Yleisradiokin teki toistakymmentä pikalevytallennetta. SKS:ssa on 44 äänitettä.

Kun muistinvaraista siirtoa ei ole, perinteen tallentaminen ja tutkiminen on tärkeää elinvoimaisten piirteiden jatkuvuuden kannalta. Todellinen testin paikka on toiminta, elävä ja muuntuva musisointi.

Arja Kastinen toivoo, että kanteleen monipuolisuus soittimena löydetään myös kouluissa, "ettei pienkantele jäisi vain muskarien soittimeksi". *Kizavirzi* on tehty sitäkin silmällä pitäen.

- Improvisaatio on oiva keino tukea jo pienten lasten muusikkoutta. Iästä riippumatta se voi avata uusia näkymiä muusikolle kuin muusikolle.

Nykyään kansanmusiikin ammattilaiset opettavat vanhaa kanteleperinnettä osana musiikkiopistojen opetusta eri puolella Suomea ja ammattiopinnoissa aiheeseen voi syventyä yliopistotasolla Sibelius-Akatemiassa.

Kaksivuotinen apuraha teki mahdolliseksi paneutua tutkimustyöhön.

- Se oli upea vaihe elämää. Sain keskittyä päätoimisesti siihen mitä haluan tutkia, Kastinen sanoo.

- Koska olen muusikko, haluaisin perehtyä tämän vanhan musiikin tekemiseen. Olen opetellut sitä, kaipaannyt siihen syventymistä.

Arja Kastinen & Rauno Nieminen & Anna-Liisa Tenhunen: *Kisavirsi*. Karjalaisesta kanteleperinteestä 1900-luvun alussa. Temps Oy 2013

www.temps.fi

/laatikko/

‘Kisavirsi’ tarkoittaa tanssisävelmää. Kanteleella on aikojen alusta säestetty tanssia: ristikontraa, maanitusta, ripatskaa siiputuksineen. Suistamalla on tanssittu ja soitettu mm. hoilolaa ja kiberää. Sortavalasta on tallennettu lännestä tulleita tansseja, vielä 1870-luvulla yleisiä markkoa ja laputosta, jotka väistyivät riivatun ja ristikontran tieltä. Valssia ja polkkasävelmiäkin on kanteleensoittajilta tallennettu.

Arja Kastinen huomauttaa, että vaikka suurin osa tallennetuista sävelmistä on 1800-1900-lukujen taitteesta ja osa soittajien omia sävellyksiä, on soittotapa vanhakantainen. Musiikki rakentui jatkuvaan muunteluun. Viritys rakentuu kvintti-kvartti-oktaavisuhteille.

Myös lauluja säestettiin kanteleella. Ja sitä on vain soitettu, tuntikausia, kaikkien tuntemia teemoja muunnellen. Musiikki on kohottanut juhlatunnelmaa ja se on soinnut päivittäin arjen iloksi.